

AZ ÚJ „DOLOGTALAN OSZTÁLY” ÉS A FOGYASZTÁS

Töröcsik Mária, Prof. Dr.

professor emerita

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
torocsik.maria@ktk.pte.hu

DOI: 10.15170/ktk-fogyszimp-2023-12

ABSZTRAKT

Vitára kínálok azt a gondolatot, hogy a társadalmi, technológiai folyamatok eredményeként kialakuló, pontosabban megerősödő csoport, az „új dologtalan osztály” támogatottsága elsősorban annak fogyasztásban játszott szerepe miatt valósul meg. Nem gondolom, hogy nem jelent motivációt a szolidaritás, az adott társadalom fejlettségi szintjén kötelességszerű segítség a nehéz élethelyzetben lévőknek, mégis sejthető akár egy alapjövedelem felvetésnél is a gazdasági érdek háttérben megbújó indítéka. Ez két vitatéma is egyben. Egyrészt tisztázni kell, megfelelő-e a kiemelt csoport azonosítására az „új dologtalan osztály” címke. Másrészt jellemezni kell a csoport fogyasztását a mai környezetben, akár úgy is, hogy annak különféle szegmenseit elkülönítjük.

VAN-E „ÚJ DOLOGTALAN OSZTÁLY”?

Tetszetős megoldásnak tűnik valaki ikonikus kifejezését egy „új” probléma megfogalmazásához használni, de igazság szerint nem a könnyű út sejtett fel előttem, hanem valóban ez volt az első asszociációm, amikor a számomra egyre inkább nyilvánvalóbb jelenségcsockorra gondoltam. A „dologtalan osztály” elmélete Veblen nevéhez kötődik (Veblen, 1975), aki a termelőfolyamatokból kimaradó, inkább a szabadidővel foglalkozó, hivalkodó fogyasztású csoportot írta le (Jelinek, 2011). A párhuzam lényege a termelésben való alig részvétel, fogyasztásukban a szabadidő jelentőségének növekedése. Úgy vélem, ha a mai viszonyokban ezeket a jellemzőket keressük, akkor új tulajdonságokkal leírható csoportra bukkanunk, amely az eredetihez képest éppen a társadalmi hierarchia másik pólusán helyezkedik el, vagyis az elit helyett az alsó szinten. Meglehetősen szűk a magyar elit, kb. 300-350 ezer főt tesz ki (Trade magazin, 2023), amit négy csoportra bonthatunk (Tóth, 2018; Tóth-Szelényi, 2018). Ehhez képest a nehéz helyzetben lévők kifejezetten nagy számban élnek hazánkban: „Magyarországon a rendelkezésre álló szegénységmutatók alapján ma 2,5–2,8 millió szegény él – a probléma alaposabb felméréséhez azonban új, pontosabb mérőszámra van szükség.” (Egyensúly Intézet, 2021), akiket szintén karakteres csoportokra oszthatunk. Nyilván, pontatlan a címben a jelző használata, hiszen elvileg többségében dolgoznak az osztály tagjai, esetleg járadékból tartják fenn magukat, de az a kiemelt jellemző, miszerint a szabadidő eltöltése a legfontosabb számukra, talán nem hibás alkalmazás. Napjainkban a szabadidő eltöltése főképp a közösségi média követésében, a televízió nézésében mutatkozik meg. Ez a fajta időtöltés viszonylag olcsó, könnyen elérhető, de rendkívül sok időt követel („...a 2020-as 50%-kal szemben 2022-ben már a magyarországi internethasználók 58%-a töltött napi átlagban 3 óránál is többet online, és az internetezéssel töltött átlagos idő 3,3 órától 3,6 órára emelkedett.”, „... egy átlagos napon a 4 évnél idősebb hazai lakosság mintegy háromnegyede szokott tévézni, átlagosan napi 289 percet.” (NMHH, 2023). A demográfiai hátteret is megvizsgálva, átlag felett fogyasztanak médiatartalmakat a kevésbé iskolázottak, a kisebb településeken élők. A szabadidő eltöltésnek ez a korlátozott léte, a tartalmak kérdéses színvonala számos probléma gyökerét okozza. Annál is inkább, mert közben a funkcionális analfabetizmus a magyar felnőtt lakosság 25%-át jellemzi (Takács, 2014), az Oktatási Hivatal (OH) értékelése szerint az általános iskolákban a végzős évfolyamon tesztelt mintegy 90 ezer diák 40%-a alapszinten sem képes szöveget értelmezni (Balázs, 2023).

HA VAN, MI JELLEMZŐ A FOGYASZTÁSUKRA?

Azt gondolom, hogy van ilyen nagy társadalmi csoport, de nem hiszem, hogy az egységes jellemzőkkel írható le, ez esetben is karakteres szegmenseket kell megkülönböztetni, akár különféle közelítések alkalmazásával is. Ide sorolom a prekáriusokat (Szépe, 2016), a haknigazdaság (gig economy) résztvevőit (Bihary-Kerényi, 2020), beleértve a kreatív kultúripar tagjait, a kirekesztetteket (Somogyvári, 2018), a LINC's csoportot (Low Income No Culture). Kérdés, hogy a munka iránti motivációt elvesztőket is ide kell-e sorolni, akik gyakran a társadalmi kérdések iránt érdeklődést is feladják, visszavonulnak otthonuk védelmébe (cocooning trend).

Standing így fogalmazza meg a prekáriusok jellemzőit, „a prekariátushoz tartozók munkája bizonytalan, nem rendelkeznek foglalkozási identitással vagy karrierkilátásokkal, nincs társadalmi emlékezetük, amelyre támaszkodhatnának, kapcsolataikra nem vetül rá a jövő árnyéka, valamint jogaik köre korlátozott és prekárius. Ez a kombináció magányos tömeg képét vetíti elénk. Mivel pedig tömegjelenségről van szó, jó okunk van feltételezni, hogy hamarosan a prekariátus lesz a legnagyobb létszámú osztály.” (Standing, 2012, 32.). Standing (2011) megkülönbözteti a prekariátustól az egyéni vállalkozóknak és szabadúszóknak, szakembereknek (angolul proficians) nevezett osztályát, ami a mi olvasatunkban a gig economy fogalmába vezet át.

Kétségtelen, a prekáriusok jelentik a legnagyobb csoportot, amit a 2018-as életstílus-kutatásunkban 6%-ban nevesítetten mértünk is (Töröcsik et al., 2019), de mellettük a 9% bezárkózó leszakadót, 17% bulvár digitálisokat, 8% elismerésre vágyókat is ide sorolhatjuk, így ez kb. a magyar társadalom 40%-át teszi ki.

Közelítésünk szerint az „új dologtalan osztály” szociális helyzet alapján az alsópiacra vásárló csoportot jelent, amely csoport nem csupán korlátozott anyagi lehetőségekkel rendelkezik, de bizonytalanok a bevételei is, így az olcsó kínálati elemekre reagálnak. Kiemelhető még az egzisztenciális fenyegetettségük az automatizáció, a digitalizáció, a mesterséges intelligencia terjedése miatt. Bemutattuk azonban azt is, hogy az „osztály” nem homogén, például a haknigazdaságban működők jelentősen eltérhetnek (bár lehet, hogy csak időlegesen) mind a vásárlói kosaruk összetételében, mind pedig annak színvonalában. Az is egyértelmű, hogy nem csupán a jövedelmi helyzet meghatározó a jellemzésben, hanem az iskolázottság, a társadalmi mobilitás lehetősége is, valamint a vásárlási döntésekben megmutatkozó értékek (Csepeli, 2023).

VITAKÉRDÉSEK

- Lehet-e az, hogy az új dologtalan osztály egyre inkább a virtuális „ingyenes” világban találja meg magát, eltávolodva a reális élettől?
- Lehet-e az, hogy körükben a verseny is a virtuális térbe helyeződik át?

HIVATKOZÁSOK

- Balázs, Zs. (2023), Lassan a magyar nyolcadikosok fele funkcionális analfabétának tekinthető; a következmények beláthatatlanok, Letöltés helye: <https://qubit.hu/2023/08/01/lassan-a-magyar-nyolcadikosok-fele-funkcionalis-analfabetanak-tekintheto-a-kovetkezmények-belathatlanok>
- Bihary, Zs., Kerényi, P. (2020), „Haknigazdaság – egy dinamikus megbízó–ügynök modell”, *Közgazdasági Szemle*, 67 (7-8). pp. 748-761. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2020.7-8.748>
- Csepeli, Gy. (2023), *Értékek ébresztése*. Kocsis Kiadó, Budapest
- Egyensúly Intézet (2021): Hogyan csökkentsük a szegénységet? Háttér tanulmány a jóléti juttatások rendszerének átalakításáról. Letöltés helye: https://egyensulyintezet.hu/wp-content/uploads/2022/02/ei_szegenyseg_hatter_v2.pdf
- Jelinek, Cs. (2011): „Dologtalan osztály, megszegényítő megkülönböztetés és a vebleni társadalomkritika (T. Veblen: A dologtalan osztály elmélete)”, *Fordulat – Társadalomelméleti Folyóirat*, 14, 94-102
- NMHH (2023), Az online médiatér közönsége. Letöltés helye: https://nmhh.hu/cikk/242367/Az_online_mediator_kozonsege_2023_szeptember
- Radó, N. (2023), Az alapjövedelem boldogít, de az a baj, hogy túl sokba kerül. Letöltés helye: <https://qubit.hu/2023/06/15/az-alapjovedelem-boldogit-de-az-a-baj-hogy-tul-sokba-kerul>
- Somogyvári, M. (2018), „Az intertemporális diszkontálás és a társadalmi diszkontráta etikai vonatkozásai”, *Hitelintézet Szemle*, 17(3), 109–132. <https://doi.org/10.25201/HSZ.17.3.109132>
- Standing, G. (2012), „Prekariátus: Lakosokból állampolgárok”, *Fordulat*, 19, 28-51.
- Standing, G. (2011): *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic, London.

- Szépe, A. (2016), Prekariátus az új alsó osztály? A prekariátus fogalmának kialakulása és egy lehetséges újragondolása, *Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szociológia Doktori Iskola*, Budapest, 141 p.
- Takács, R. M. (2014), Felnőtt írástudatlanság, azaz a funkcionális analfabetizmus problémája felnőttkorban, In: *Sokszínű szakma: andragógusok kutatás közben*, pp. 24-45. Letöltés helye: http://acta.bibl.u-szeged.hu/63348/1/sokszinu_szakma_024-045.pdf
- Tóth, I. Gy. (2018), Ismerjük meg jobban a leggazdagabb egymillió magyart, *G7*, április 30., Letöltés helye: <https://g7.24.hu/elet/20180430/ismerjuk-meg-jobban-a-leggazdagabb-egymillio-magyart>.
- Tóth, I. Gy., Szelényi, I. (2018), Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében. Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról. *Társadalmi riport 2018*. TÁRKI, Budapest
- Törőcsik, M., Szűcs, K., Nagy, Á., Lázár, E. (2019), „Életstíluscsoportok Magyarországon a digitalizáció korában. Életstílus-kutatások és a marketing”, *Replika*, 111., 63-86. <http://doi.org/10.32564/111.5>
- Trade magazin (2023), „A társadalom 97 százaléka megtakarítási üvegplafonba ütközött az infláció miatt”, *Trademagazin*, 2023. 07. 11. Letöltés helye: https://trademagazin.hu/hu/a-tarsadalom-97-szazaleka-megtakaritasi-uevegplafonba-utkozott-az-inflacio-miatt/?utm_source=sendgrid.com&utm_medium=email&utm_campaign=website
- Veblen, T. (1975), *A dologtalan osztály elmélete*. KJK, Budapest